

Innhold

Om boken	15
Kapittel 1	
Introduksjon til helse- og omsorgsretten	17
1.1 Hva omfattes av helseretten?	17
1.1.1 Helserett og omsorgsrett	17
1.1.2 Sammenhenger mellom rettigheter og plikter	18
1.1.3 Ulike typer av pasientrettigheter	18
1.1.4 Helserett og forvaltningsrett	19
1.1.4 Helserett og arbeidsrett	21
1.2 Oversikt over helselovene	23
1.2.1 Rettigheter, pasient- og brukerrettighetsloven	24
1.2.2 Forpliktelsene til å gi et helse- og omsorgstilbud	25
1.2.3 Helsepersonelloven	26
1.3 Sentrale definisjoner for å avgjøre lovers rekkevidde	28
1.3.1 Helsepersonell	28
1.3.2 Pasient og bruker	29
1.3.3 Pårørende og nærmeste pårørende	29
1.4 Rettskilder. Hvor finner jeg hva som er gjeldende rett?	30
1.4.1 Grunnloven	30
1.4.2 Lover	31
1.4.3 Forskrifter – delegert lovgivning	32
1.4.4 Forarbeider	32
1.4.5 Rettspraksis og forvaltningspraksis	33
1.4.6 Helseretten er blitt internasjonal	34
1.4.7 Helserett i EU/EØS	36
1.5 Menneskerettigheter; retten til helsehjelp og beskyttelse av privatlivet	37

Kapittel 2

Helserettens bakgrunn og etikkens betydning	39
2.1 Historisk utvikling av helseretten	39
2.1.1 Fra profesjonsetikk til profesjonslover	40
2.1.2 Utvikling av en offentlig helsetjeneste	40
2.1.3 Utvikling av pasientrettigheter	42
2.1.4 Den digitale utviklingen og helseretten	43
2.1.5 Sammenhenger med andre endringer i samfunnet	43
2.1.6 Begrunnelsen for helselover	44
2.2 Etikkkens betydning for lovregulering og dilemmaer i helse- og omsorgstjenesten	45
2.2.1 Etske og rettslige dilemmaer	45
2.2.2 Forskjellene mellom moral/etikk og jus	46
2.3 Etikken som en del av rettens grunnstruktur	47
2.3.1 Pliktetikk	48
2.3.2 Konsekvensetikk	49
2.3.3 Omsorgsetikk	50
2.3.4 Altruisme	51
2.4 Prinsipper, sammenhenger og konflikter	51
2.4.1 Autonomi og selvbestemmelse	51
2.4.2 Omsorgsplikten og konflikt med autonomiprinsippet	53
2.4.3 Andre prinsipper	54
2.5 Grunnleggende prinsipper i helseretten	55
2.5.1 Retten til å klage og rettssikkerhet	55
2.5.2 Legalitetsprinsippet	56
2.5.3 Forholdsmessighet	57
2.6 Tillit	57
2.7 Etisk og juridisk refleksjon	58

Kapittel 3

Primærhelse- og omsorgstjenester i kommunene	59
3.1 Helse- og omsorgstjenesten i kommunene	59
3.1.1 Endringene med samhandlingsreformen fra 2012	59
3.1.2 Plikten til å ha bestemte tjenester og forsvarlighet	60
3.1.3 Rehabilitering og habilitering	62
3.1.4 Tannhelsetjeneste	63
3.2 Retten til øyeblikkelig hjelp og helsehjelp	63
3.2.1 Øyeblikkelig hjelp	63
3.2.2 Nødvendig helsehjelp fra kommunen	64

3.3	Retten til «institusjonsplass» i kommunen og ventelister	66
3.4	Retten til brukerstyrt assistanse	67
3.5	Adgangen til å benytte tvang i kommunen	68
3.5.1	Tvang etter helse – og omsorgstjenesteloven kap. 9 og 10	68
3.5.2	Vilkår for bruk av tvang og makt	69
3.5.3	Beslutningen om tvang	70
3.5.4	Tvang overfor rusmiddelmissbrukere	70
3.5.5	Samtykke til opphold og tilbakehold	71

Kapittel 4

	Spesialisthelsetjenester, rettigheter og plikter	72
4.1	Plikten til å tilby spesialisthelsetjenester	72
4.1.1	Organisering av spesialisthelsetjenesten	72
4.1.2	Ansvar for forsvarlige spesialisthelsetjenester	74
4.1.3	Systemansvaret og kravet til klare ansvarsforhold	75
4.1.4	Nødvendig opplæring	77
4.1.5	Oversikt over helsetjenestetilbudet	77
4.2	Retten til nødvendig helsehjelp fra spesialisthelsetjeneste	77
4.2.1	Endringen av rettigheten fra 2004 og ventelistejuks	78
4.2.2	Innholdet i rettigheten fra 1. november 2015	78
4.2.3	Brudd på behandlingsfristen gir rett til umiddelbar helsehjelp	80
4.2.4	Rett til vurdering og fornyet vurdering	81
4.2.5	Avgjørelse om nedleggelse av behandlingstilbud	81
4.3	Rettigheter til fritt behandlingsvalg	82
4.4	Rettigheter til koordinering	82
4.4.1	Flere ordninger for koordinering	82
4.4.2	Retten til individuell plan	83
4.4.3	Plikter for helseforetaket og kommunene	83

Kapittel 5

	Selvbestemmelsesretten for pasienter og brukere	85
5.1	Selvbestemmelsesretten	85
5.2	Samtykkekompetanse og helserettslig myndighetsalder	87
5.2.1	Samtykkekompetanse	87
5.2.2	Samtykke til behandling av pasientinformasjon	88
5.3	Informasjon og medvirkning	89
5.3.1	Informasjon som grunnlag for gyldig samtykke og for medvirkning	89

5.3.2	All informasjon med mindre det foreligger nødrett	90
5.3.3	Retten til å motsette seg informasjon	90
5.3.4	Krav til informasjonens form	91
5.4	Pårørende og nærmeste pårørende	91
5.5	Barn og unge	92
5.5.1	Internasjonale forpliktelser	92
5.5.2	Barn har samme rettigheter og rett til omsorg	93
5.5.3	Foreldres omsorgsansvar	93
5.6	Barn og unges selvbestemmelsesrett, og aldersgrenser	94
5.6.1	Barn under 16 år skal høres	95
5.6.2	I noen situasjoner skal foreldre til barn over 16 år involveres	95
5.7	Konflikt mellom foreldre og barn, eller foreldre og helsepersonell	96
5.8	Samarbeid med barneverntjenesten der det er svikt fra foreldre	99
5.8.1	Samarbeid med utgangspunkt i samtykke eller meldeplikt ...	99
5.8.2	Barnets beste, minste inngreps prinsipp og det biologiske prinsipp	100
5.8.3	Kommunens ansvar for å forebygge og samarbeide	101
5.8.4	Meldinger til barneverntjenesten etter hpl. § 33	102
5.8.5	Hjelpetiltak	102
5.8.6	Omsorgsovertakelse	103
5.8.7	Tiltaksplan	104
5.8.8	Midlertidig vedtak – akutte situasjoner	105
5.8.9	Når foreldre plasserer barnet hos andre	105
5.8.10	Vedtak om medisinske undersøkelser	106
5.8.11	Vedtak om behandling av barn med særlige behov	106
5.9	Plassering av barn når omsorgen er overtatt	106
5.9.1	Alternativer for plassering	106
5.9.2	Definisjon av fosterhjem	107
5.10	Plan for barnets omsorgssituasjon	107
5.10.1	Barneverntjenestens oppfølging og oversikt	107
5.10.2	Daglig omsorgsansvar for barnet	108
5.10.3	Samværsrett når omsorgen er tatt over	108
5.10.4	Fratakelse av foreldreaansvaret – adopsjon	108
5.10.5	Fylkesnemnda kan oppheve vedtak om omsorgsovertakelse	109
5.10.6	Plassering og tilbakehold i institusjon uten eget samtykke	109
5.10.7	Tilbakehold i institusjon på grunnlag av samtykke	111
5.10.8	Fare for menneskehandel	112
5.11	Opplæring og læring av eget arbeid	112

Kapittel 6

Tvang	114
6.1 Bruk av tvang	114
6.2 Tvangsbestemmelser i lovgivningen	115
6.2.1 Faglig forsvarlighet ved bruk av tvang	115
6.2.2 Nødvendige og tilstrekkelige tiltak	116
6.2.3 Det minst inngripende tiltak skal benyttes ved tvang	117
6.3 Tvang for å gjennomføre somatisk helsetjeneste	117
6.4 Egen tvangslov for psykisk helsevern	118
6.5 Andre helselover og rettskilder som gjelder i psykisk helsevern	119
6.6 Tvang innenfor det psykiske helsevernet	120
6.6.1 Faglig ansvarlig for tvangsvedtak og tvangsmedisinering	120
6.6.2 Legeundersøkelser	121
6.6.3 Hovedbestemmelsen om tvangsinnleggelse	122
6.6.4 Tvang kan bare benyttes når det fremstår som den klart beste løsningen	123
6.6.5 Beslutning om tvang - og behandling uten døgnopphold	123
6.6.6 Tvang kan ikke utøves i pasientens hjem	124
6.6.7 Om tvang ved spiseforstyrrelser, illustrert med en avgjørelse	125
6.6.8 Overføring til tvungent psykisk helsevern	128
6.6.9 Mer om tidsbegrensningen på ti dager	129
6.6.10 Skjerming, restriksjoner i kontakt med omverdenen og beslag	129
6.7 Pasienter i institusjon har rett til å motta besøk	130
6.8 Bruk av tvang i tilknytning til behandlingen	131
6.8.1 Tvangs ernæring	131
6.8.2 Fire former for tvangsmidler, mekaniske, avlåsning, legemidler og holding	132
6.8.3 Koordineringsansvaret innen psykisk helsevern	133
6.9 Dom til psykisk helsevern	133
6.10 Kontrollkommisjonen	134
6.10.1 Klage til kontrollkommisjonen	135
6.10.2 Tvungent psykisk helsevern opphører etter ett år uten samtykke fra kontrollkommisjonen	135
6.11 Økt sikkerhet og varsling og formålet om redusert tvangsbruk	136
6.11.1 Paulsrud-utvalgets innstilling - NOU 2011: 9	136

Kapittel 7

Forsvarlighet i behandling av pasient og bruker	138
7.1 Forsvarlighetsprinsippet	138
7.1.1 Oversikt	138
7.1.2 Forsvarlighetsstandarden - hvordan type regulering?	139
7.1.3 Plikten til forsvarlighet, profesjonsansvar og systemansvar ..	140
7.1.4 Uforsvarlighet og varsling	140
7.2 Forsvarlig yrkesutøvelse	141
7.2.1 Den enkeltes plikt til forsvarlighet	141
7.2.2 Årvåkenhet, uten å bidra til overbehandling	142
7.2.3 Skadeevne, forhøyet risiko og tidsmomentet	143
7.2.4 Nye behandlingsmetoder	144
7.2.5 Når helsehjelpen samtidig er forskning	144
7.2.6 Alternativ behandling	145
7.3 Omsorgsfull hjelp	146
7.4 Samhandling til pasientens beste	147
7.5 Legers og tannlegers beslutningsmyndighet	147
7.6 Forsvarlig rekvirering og utdeling av legemidler	148
7.6.1 Om utdeling og håndtering av legemidler	148
7.7 Forholdet mellom profesjonsansvar og systemansvar	151
7.8 Øyeblikkelig hjelp-plikten	152
7.8.1 Plikt for virksomhetene og for helsepersonell	152
7.8.2 Undersøkelsesplikten går lenger enn plikten til å gi behandling	154
7.8.3 Pasienters muligheter og rett til å nekte hjelp	155

Kapittel 8

Forpliktelser helsepersonell har for å oppnå forsvarlighet og habilitet ...	158
8.1 Bruk av medhjelpere som et tillegg til arbeidsgivers styringsrett	158
8.2 Ressursbruk	159
8.3 Pliktmessig avhold	161
8.4 Habilitet	161
8.5 Gaveforbud og forbud mot utilbørlig påvirkning	162
8.6 Begrensninger i adgangen til markedsføring	163

Kapittel 9

Taushetsplikt, taushetsrett og opplysningsplikt	164
9.1 Forskjeller mellom taushetsplikt, taushetsrett og opplysningsrett	164
9.2 Taushetsplikt	166

9.2.1	Kommunikasjonsforbudet	166
9.2.2	Taushetsplikten gjelder ikke overfor pasient	167
9.2.3	Taushetsplikt for ansatte i bolig	168
9.2.4	Samtykke til opphevelse av taushetsplikten	168
9.2.5	Taushetsplikten mellom helsepersonell, «need to know»	169
9.2.6	Interesseavveininger, hpl. § 23 punkt 4, og taushetsplikt etter pasienters død	171
9.3	Opplysnings- og meldeplikter	172
9.3.1	Pålegg når lovbestemte vilkår er oppfylt	172
9.3.2	Opplysninger til Fylkesmannen, Helsetilsynet og nødretter ..	172
9.3.3	Opplysningsplikt til sosialtjenesten og barneverntjenesten ..	173
9.4	Den profesjonsbestemte taushetsplikt og forvaltningslovens taushetsplikt	174
9.4.1	Forskjellige taushetspliktbestemmelser	174
9.4.2	Forbudet mot vitneførsel	175
9.5	Åpenhet om situasjonen i helse- og omsorgstjenesten	175

Kapittel 10

Dokumentasjonsplikten	177	
10.1	Behandling av helseopplysninger	177
10.2	Dokumentasjonsplikten	179
10.2.1	Formål	179
10.2.2	Innholdet i plikten, et pålegg	179
10.3	Journalansvarlig	181
10.3.1	Journalansvarliges adgang til å gjøre endringer	181
10.4	Retten til innsyn i egen journal	182
10.4.1	Hovedregelen om innsyn	182
10.4.2	Grunnlag for å nekte innsyn i journal	183
10.4.3	Innsyn i informasjon avgitt av andre – komparentinformasjon	183
10.4.4	Pårørendes rettigheter til journalopplysninger	184
10.4.5	Rett til kopi av journal	184
10.5	Retting og sletting av journal	185
10.5.1	En rettighet for pasienter på bestemte vilkår	185
10.5.2	Vilkårene for sletting i journal	185
10.5.3	Hvem kan iverksette retting og sletting?	186
10.6	Bruk av ulovlig dokumentasjon	186
10.7	Behandling av epikriser	187
10.8	Anvendelse av dokumentasjon, fortrolighet og tilgjengelighet	188

10.9	Oppbevaring av journalsystemer	189
10.10	Landsdekkende journal og kjernejournal	189
10.10.1	Landsdekkende journalutdrag	189
10.10.2	Tilgang til kjernejournal	190
10.10.3	Reservasjonsrett	190
10.11	Sekundær anvendelse av helseopplysninger	191

Kapittel 11

	Folkehelseloven, helseforskningsloven og forvaltningsloven	193
11.1	Folkehelseloven	193
11.1.1	Formål og ansvar	193
11.1.2	Utfordringer med folkehelseloven	197
11.2	Smittevernloven	198
11.2.1	Utviklingen av smittevernloven	198
11.2.2	Smittevernlovens formål, virkeområde og definisjoner	199
11.2.3	Hovedprinsipper i loven	201
11.2.4	Plikter for smittede personer	205
11.2.5	Retten til helsehjelp ved smittsom sykdom	207
11.2.6	Bruk av tvang	207
11.3	Helseforskningsloven	208
11.3.1	Nasjonal lov og internasjonale reguleringer	208
11.3.2	Grunnleggende vilkår for forskning	209
11.3.3	Regionale etiske komiteer, og sanksjoner	209
11.4	Forvaltningsloven	210
11.4.1	Utøvelse av offentlig myndighet	210
11.4.2	Enkeltvedtak	211
11.4.3	Offentlig innsyn og åpenhet	212

Kapittel 12

	Helseforvaltningen	214
12.1	Helse- og omsorgsdepartementet (HOD)	214
12.2	Helsedirektoratet og underliggende enheter	216
12.3	Folkehelseinstituttet	217
12.4	Statens helsetilsyn og tilsynsmyndighet	219
12.5	Habilitet og korrupsjon	220

Kapittel 13

Klage, tilsyn, erstatning og straff 223

13.1 Om klageretten og ansvarssystemer 223

 13.1.1 Klageretten 223

 13.1.2 Pasient- og brukerombud 224

 13.1.3 Ansvarssystemer 225

13.2 Straff og foretaksstraff 226

13.3 Administrative reaksjoner 227

 13.3.1 Advarsel - hpl. § 56 227

 13.3.2 Tilbakekall - hpl. § 57 228

 13.3.3 Suspensjon - hpl. § 58 230

 13.3.4 Begrenset autorisasjon som alternativ til tilbakekall
 - hpl. § 59 230

 13.3.5 Begrensning uten at vilkårene for tilbakekall er oppfylt
 - hpl. § 59a 232

 13.3.6 Reaksjoner overfor virksomhetseier og ledelse 234

13.4 Erstatningsansvar 236

Avslutning 237

Litteratur 239

Lovregister med forkortelser 243

Andre forkortelser 246

Forarbeider 249

Rundskriv og veiledere 253

Dommer og kjennelser 255

Stikkordregister 259